

Markéta Grňová: *Kavárenská kultura v současné Praze: na příkladu vybrané kavárny v centru Prahy.*
FHS UK, Praha 2022, 50 s. + 19 s. příloh.

Kavárny tvořily od konce 19. přinejmenším do poloviny 20. století zásadní část veřejného prostoru (nejen) v českých zemích, měly významné místo ve společenském i kulturním provozu, a po pádu komunistického režimu dochází k jejich obnově, třebaže pochopitelně s mnoha posunutými či novými znaky a významy. Proto nepřekvapuje i zájem odborné veřejnosti a publicistů o tento fenomén, množství zpracování jež autorka ve značné míře reflektovala a která jí jak otevřela přístup k tomuto tématu, tak umožnila historickou komparaci mezi (mírně idealizovanou obecnou) kavárnou „zlatého věku“ a vybranou konkrétní kavárnou pražské současnosti.

Deklarovaným cílem práce je jednak uvedené srovnání, jednak analýza současné kavárenské kultury prostřednictvím případové studie (s. 1), proto nikterak nevdává, že autorka práci započala „technickými“ kapitolami o vlastním výzkumu, jehož výsledky představila teprve ve třetí kapitole. Konstatuji jenom tolik, že kombinace pozorování (posléze přecházejícího do podoby zúčastněného pozorování) a polostrukturovaných rozhovorů je plně náležitá, stejně jako – alespoň na úrovni bakalářské práce – jejich počet a v přílohách uvedená témata. Autorka se rovněž dobře vypořádala s etickými otázkami výzkumu (s. 5–7). Přesto mám k metodologii dvě výhrady: (1.) na příkladu jedné kavárny (v práci se dále ukáže, že v některých ohledech nepříliš standardní) těžko byt jen načrtávat soudobou kavárenskou kulturu – myslím, že by bylo přínosné a současně zvládnutelné, kdyby autorka provedla takovéto výzkumy alespoň dva, jeden v nové kavárně (jakou studovala) a druhý v kavárně tradiční (ať už s kořeny v meziválečném období, nebo založené na počátku devadesátých let), a výsledky porovnávala; (2.) vedle stávajících měl být proveden rozhovor i s majitelem kavárny, resp. příslušného prostoru – i když majitel není kavárníkem v původním slova smyslu, může být důležité, proč upřednostňuje právě tento typ podnikání, zda jej nějakým způsobem sám podporuje (výše nájemného, jeho případné snížení v době pandemie, vlastní návštěvy v kavárně) apod.

Rozsáhlejší druhá kapitola práce je věnována historii kaváren, začíná poněkud povrchním rozborem použité literatury a v práci zcela zbytným exkursem o počátcích pěstování kávy a její cestě do Evropy (když už je uveden, postrádám v něm třeba zásadní rozdíl mezi fungováním kaváren orientálních a evropských). Teprve počátky českého kavárnictví a zejména popis jeho „zlatého věku“ na přelomu 19. a 20. století nebo v první polovině 20. století (autorka uvádí stoupenec obou možností, sama se však nedokáže přiklonit k žádné z nich) jsou skutečně relevantními součástmi práce. Přitom je čerpáno ze sekundární literatury, vesměs dobře, jen z mého pohledu v nedostatečně šíři. Pominu-li už to, že akademická literatura o kavárnách vznikala již v meziválečném období (vč. kvalitativního výzkumu, který provedla A. R. Smithová v rámci social survey nového hlavního města), postrádám především literaturu německojazyčnou, ačkoli německojazyčná byla významná část pražské kavárenské scény a některá díla z této oblasti jsou jinak nenahraditelná (H. Salfellner). Překvapivě však chybí i „kavárenské číslo“ časopisu Documenta Pragensia a četné prameny memoárové či přímo literární povahy (v práci zastoupené alespoň Jähnovým výborem). Autorka by tak získala ještě plastičtější, hlubší vhled do někdejší situace: netvrdím, že jej má nedostatečný, ale třeba to, že kavárny byly často navštěvovány z veskrze praktických důvodů (malé byty, teplo po celý den, četba novin zdarma) v práci sice je uvedeno (s. 14–15), avšak ztrácí se v širším výkladu. Naopak není jasné, proč je zahrnován kontext slovenský (prešpurský/bratislavský), kde kavárny před první světovou válkou, ale do značné míry i později fungovaly dost odlišně a měly jiné sociální charakteristiky.

Výklad o „klasické kavárně“ končí několika kratšími podkapitolami o vybraných fenoménech, v nichž autorka vcelku výstižně popisuje například měnicí se návštěvnost žen (naneštěstí jen s neurčitým časovým určením změny „v průběhu času“, s. 19), nebo kavárnu jako prostředí umělecké tvorby (s. 20; myslím, že v českém prostředí to bylo v případě výtvarných umění výjimečné – snad proto autorka uvedla jen zahraniční příklady). Chybí snad jen větší důraz na skutečnost, že kavárnu tehdy zcela zásadně „dělal kavárník“. Větším nedostatkem je příliš stručné a povrchní vyrovnání se s „pozdějším životem Panny“: české kavárenství zajisté rozrušil a v mnoha ohledech téměř zlikvidoval komunistický režim, po jeho pádu však znovu ožilo a důsledky situace devadesátých let přitom mnohdy nese dodnes. Kupř. velké a druhy luxusní kavárny tehdy nezanikly proto, že by o ně nestálo publikum („na tom dobře nebyly“, s. 18), ale protože noví majitelé či restituenti zavětřili větší zisk, když se z daných prostor udělala banka nebo autosalon. Některé kavárny, svého času i dost populární, musely zavřít proto, že se jejich majitelé či pronajímatelé neuměli chovat k hostům atd. Tento „dovětek“ ke krátkým dějinám a fenomenologii pražských kaváren by práci prospěl nikoli kvůli historické komparaci (tu bylo možné udělat i bez něj), ale kvůli tomu, že chtě nechtě v řadě ohledů ovlivňuje dnešní situaci.

Ta je předmětem nejrozsáhlejší, třetí kapitoly, k níž autorka načerpala informace prostřednictvím již zmíněného vlastního terénního výzkumu. Jeho provedení i výsledky – až na rovněž uvedený nedostatečný rozsah – hodnotím jednoznačně pozitivně. V rámci interpretace pak autorka provádí srovnání současné kavárny s minulostí, z něhož plynou podstatné rozdíly: mezi jiným kupř. nesrovnatelně menší nabídka jídel (s. 29, i když i dříve existovaly kavárny, kde se nejedlo, a naopak), označování zaměstnanců a jejich hierarchie (s. 31, 38) a jejich mnohem větší fluktuace, vč. částečných úvazků studentů (s. 33), vedoucí kavárny, jež prakticky není kavárnicí v původním smyslu (s. 34), neosobní vztah personálu k hostům (s. 36), nebo nezájem druhých o tradiční kavárenské čtivo (s. 42), politiku či umění (s. 44). Všechno toto (stejně jako třeba ne-dětský charakter této kavárny na rozdíl od jiných, s. 38–39) jsou podstatná a v práci dobře doložená zjištění, i když někdy mám pocit, že jim chybí hlubší základ: vedoucí kavárny se sice podle svých slov do této činnosti zamilovala, ale nejsem si jistý, zda pochopila její původní podstatu. Jestliže v této kavárně prakticky chybějí „štamgasti“ (s. 40), mám za to, že nefunguje příliš dobře, alespoň v tom smyslu, jak fungovaly kavárny kdysi a jak alespoň některé fungují i dnes. Do kavárny, kde není stálá obsluha, kterou bych znal jménem a která by současně sama nevěděla, co si dám, neprohodila by se mnou pár slov a nebyla ochotná na mou žádost ztišit nebo vyměnit reprodukovanou hudbu, bych opravdu nepřišel víc než jednou či dvakrát... – a to během týdne navštěvuji alespoň pět kaváren! V této souvislosti snad ještě dvě drobnosti: autorka se vůbec nezabývala druhy standardním inventářem kaváren, totiž piany (i dnes by je v řadě podniků našla, ovšem v rozdílné kvalitě i způsobu užívání), a když prezentuje výpovědi respondentů, s výjimkou vedoucí a personálu neuvádí jejich bližší charakteristiky. Tím není zřejmé, jak často byly výpovědi toho kterého respondenta citovány, chybí jejich alespoň dílčí nebo přibližné charakteristiky (třeba i formou seznamu). Také v příloze bych raději uvítal přepisy všech rozhovorů, nikoli jen výběr.

Po formální stránce hodnotím předloženou práci pozitivně. Výklad je logicky uspořádaný a prost většiny prohrěšků typických pro první vysokoškolské kvalifikační práce. Jazyk je vesměs věcný a střídmý, jen někdy má autorka problémy s hledáním výrazu: dům byl „zdemolován“ (místo „zbořen“) na s. 15, hosté jsou „adresováni“ (místo „oslovováni“) na s. 18, o stránku později je uveden zbytečný eufemismus pro prostituci, o níž stejně na následující straně hovoří explicitně. Častější, avšak nikoli hojně, jsou chyby v interpunkci.

* * *

Bakalářskou práci Markéty Grňové *Kavárenská kultura v současné Praze* hodnotím pozitivně: autorka si vybrala dobré téma a zvolila adekvátní metodologii jeho zpracování, té se s úspěchem držela a sebrala dostatek materiálu, jenž komparovala s historickou realitou známou ze sekundární literatury.

S výsledky jejích interpretací lze vesměs vyslovit souhlas. Jestliže přesto práci nehodnotím jako výbornou, je důvodem jednak přeci jen nezanedbatelné množství dílčích nedostatků, ale především relativně malý rozsah vlastního výzkumu. Kdyby autorka výzkum rozšířila v jeho historické dimenzi (práce s prameny, třeba i publikovanými, i s větším rozsahem sekundární literatury), nebo v dimenzi sociálněvědní (větší množství zkoumaných a analyzovaných případů současných kaváren), ideálně v obojím, hodnotil bych ji ještě kladněji. Takto práci **doporučuji k obhajobě** a navrhuji výsledek **velmi dobře**.

V Praze dne 28. června 2022

Prof. PhDr. Zdeněk R. Nešpor, PhD.